

ANTITRUSTOVSKO ZAKONODAVSTVO KAO INSTRUMENT EKONOMSKE POLITIKE

Mr. sc. Helena Morović*

UDK 347.77

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: listopad 2005.

Antitrustovsko zakonodavstvo, odnosno pozitivno pravo kojim se regulira kompletno područje zaštite tržišnog natjecanja, iznimno je važno u funkcioniranju tržišnog gospodarstva. Za Republiku Hrvatsku od presudnog je značenja u okviru pregovora s EU te se kao takvo nameće kao nužno za raspravu, kako u samoj praksi, tako i u akademskim krugovima. Osvrt na zakonodavni okvir hrvatskog Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja iz 2003. kao i na sve relevantne smjernice EU, koje bi morale u dogledno vrijeme biti implementirane u nacionalno zakonodavstvo, pravna su bit ovoga članka. S druge strane, vrijedno je analizirati o kakvoj je zapravo makroekonomskoj pozadini riječ u ovom problemu te na koji način ekonomske veličine ponovo daju srž i temelj za oblikovanje i primjenu pravne norme.

Ključne riječi: antitrustovsko zakonodavstvo, Europska unija, monopolistički položaj, diskriminacija cijena

1. UVOD

Jedno od temeljnih pitanja koje se postavlja u teoriji i samoj provedbi ekonomske politike jest problem suzbijanja monopola, koncentracije tržišne moći iz koje slijede agresivna spajanja i preuzimanja kompanija. Upravo je dvadeseto stoljeće razdoblje nezapamćenih napredaka u industrijalizaciji, razvoju tehnologije i sveopće globalizacije. S tim ciljem i multinacionalne kompanije strateški šire svoje interese na tržištu, pokušavajući objediniti najutjecajnije gospodarske arene svijeta u jedno jedinstveno megatržište.

* Mr. sc. Helena Morović, asistentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

Opisani razvoj ekonomije zahtijeva vrlo aktivan pravni pristup u sferi regulacije svih onih aktivnosti kojima se suvremeni gospodarski subjekti bave. Svrha zbog koje države pristupaju procesu donošenja niza pravnih propisa kojima se regulira tržišno ponašanje te predviđaju sankcije za kršenje pravnih normi ponajprije je reguliranje cijena, čak i u društvima gdje vlada tzv. slobodno poduzetništvo. Također, često se govori i o motivu pojedinih interesnih skupina u postavljanju adekvatnih okvira kojima bi se postiglo učinkovito funkcioniranje tržišta.

U ovom radu naglasak je stavljen na objašnjenje postojećih propisa antitrustovskog zakonodavstva na području Europske unije i Hrvatske s ciljem ilustracije njihove primjene u praksi. Kratko objašnjenje ekonomske teorije monopola uz egzaktn pristup problematici diskriminacije cijena na tržištu daje dodatnu nadopunu toj temi. Naime, uvriježeno je i jedino potpuno mišljenje da regulacija tržišta zahtijeva interdisciplinarn pristup prava i ekonomije. U tom su smislu i koncipirana iduća poglavlja, iz kojih se na kraju vidi kakva bi trebala biti ekonomska politika određene zemlje ako je njezin cilj uspostavljanje ispravnog tržišta.

2. POJAM ANTITRUSTOVSKOG ZAKONODAVSTVA

2.1. Općenito o razvoju prava za zaštitu tržišnog natjecanja

Antitrustovska pravna regulativa obuhvaća zakonske propise koji se donose s ciljem da se onemogući ili ublaži djelovanje monopola (trustova, kartela i sl.) u smislu ograničavanja konkurencije.¹ U praksi, antitrustovski propisi najčešće reguliraju sadržaj i dopušteni opseg trustovskih ugovora, pomoću kojih privredni subjekti s monopolističkim položajem obično raspodjeljuju tržište među ugovornim strankama. Na taj način oni ograničavaju potencijalnu proizvodnju nekih artikala, raspodjeljuju određene izvore opskrbljivanja ili određuju prodajne cijene sirovina, polugotovih ili gotovih proizvoda.

¹ Trust se definira kao skupina poduzeća obično u istom gospodarskom sektoru koja se udružuju zakonskim sporazumima kako bi regulirala i nadgledala proizvodnju, cijene ili druge uvjete u tom gospodarskom sektoru. Vidi: Bellamy and Child *European Community Law of Competition*, Fifth Edition, Sweet & Maxwell, London 2001, i Whish, Richard, *Competition Law*, Fifth Edition, Butterworths, 2003.

Nadalje, tim propisima pokušava se spriječiti tendencije suvremene privrede u kojoj je jedan od najvećih problema isključenje konkurencije i pojava u kojoj ekonomski najjače korporacije vladaju tržištem diktirajući svoje uvjete poslovanja. Te su tendencije danas očite kod korporacija koje imaju pravni i faktični monopol na unutrašnjem ili međunarodnom tržištu.² Pojam monopola označava one privredne subjekte koji su jedini u odgovarajućoj vrsti djelatnosti s potpunom kontrolom nad cijelim sektorom.³ U teoriji, monopol može biti pravni, kad se za neku djelatnost ne može osnovati više od jednog subjekta, ili faktični, kad u određenoj privrednoj djelatnosti ili području nema drugih subjekata. Pojam je suprotan oligopolu, kad nekoliko subjekata obavlja cjelokupnu djelatnost u pojedinoj privrednoj grani.

Oblici monopola su različiti, međutim u suvremenom svijetu uglavnom se mogu promatrati kao trustovi i karteli. Formalni vanjski pravni oblik monopola najčešće su dionička društva. Povijest antitrustovskog zakonodavstva seže u praksu Sjedinjenih Američkih Država, gdje je 1890. donesen Sherman Antitrust Act sa svrhom ukidanja monopola koji su bili protivni javnom interesu jer su onemogućivali normalno konkurentsko natjecanje na tržištu. Kasnije, u 20. st. slični su propisi doneseni i u nacionalnim zakonodavstvima europskih zemalja, o čemu će više riječi biti poslije.⁴

Također, u okviru nekih međunarodnih organizacija stvoreni su izvjesni propisi kojima je cilj sprječavanje pojedinih vidno štetnih djelovanja trustova. Obično se tim pravilima predviđa obvezna registracija kod državnih organa, pa i sudsko ispitivanje onih ugovora koji idu za ograničavanjem trgovine, zlouporabom svog ekonomskog položaja i kolektivnom prisilom u pogledu određivanja cijena pojedinih vrsta robe. Na taj se način kontroliraju države nad zaključivanjem i izvršavanjem takvih ugovora. Politikom zaštite tržišnog natjecanja pokušava se zabraniti protukonkurencijske postupke i suzbiti pojavu monopolističkih struktura.

Antitrustovski propisi sprječavaju fuzije kojima bi se konkurencija mogla dovesti na zabrinjavajuće nisku razinu. Najveći problem u praksi upravo su horizontalne fuzije (između privrednih subjekata u istom sektoru), za razliku od vertikalnih i konglomeratskih fuzija koje se donekle toleriraju. Pitanje što činiti u slučajevima prirodnih monopola najčešće se rješava državnim intervencionizmom u svrhu reguliranja cijena i usluga privatnih korporacija. Takvo

² Whish, Richard, *ibid.*, str. 10-15.

³ Mansfield, *Microeconomics*, 8th edition, Norton&Company, Inc 1994, str. 333.

reguliranje od strane države tradicionalno polazi za time da cijene budu određene na razini prosječnog proizvodnog troška.⁵

Idealna regulativa zahtijevala bi da cijene budu izjednačene s graničnim troškom, no s druge strane taj je pristup nepraktičan jer bi zahtijevao od države da financijski podrži monopoliste. Glavni ciljevi antitrustovskih odredbi su: zabrana protukonkurencijskog postupanja odnosno sporazuma o fiksiranju cijena ili podjeli teritorija i slabljenje monopolističkih struktura. Današnja pravna teorija polazi od stajališta da su to upravo one tržišne strukture koje raspolažu prevelikom moći na tržištu i koje ciljano provode radnje kojima onemogućuju ostale subjekte u sličnom privrednom djelovanju.⁶

U širem kontekstu, sloboda poduzetničkog djelovanja na tržištu moguća je jedino poštovanjem zadanih pravnih pravila i smjernica. Pravo tržišnog natjecanja omogućuje podjelu gospodarske moći na više subjekata i ostvaruje raspodjelu dobiti. Djelovanje suprotno tome gotovo je uvijek opasnost za stupanj demokracije određenog društva, slobodu izbora pojedinca i ograničavanje prava na slobodu poduzetništva.⁷ Pretpostavlja se da je pravu slobodu poduzetničkog djelovanja moguće ostvariti samo na tržištu i u državi koja štiti takav razvoj.

Temelji neoklasične ekonomske teorije u uvjetima savršenog tržišnog natjecanja definiraju dobrobit potrošača kao maksimiziranu posljedicu namjenske i proizvodne djelotvornosti. Namjenska djelotvornost nastaje kao posljedica činjenice da se u uvjetima idealne konkurencije gospodarski izvori izražavaju u različitoj robi i uslugama, proizvedenima točno u onoj mjeri koja je potrošačima potrebna, a izražena je u cijeni koju su ti potrošači spremni platiti za tu robu ili usluge. Učinkovitost proizvodnih faktora savršene konkurencije očituje se u najnižoj mogućoj cijeni proizvodnje robe i ukupnih proizvoda određenog tržišta.

Međutim, idealno tržište još uvijek je na razini svojevrzne utopije. Ono podrazumijeva idealno velik broj proizvođača i kupaca i nepostojanje bilo kakvih

⁴ Svakako je potrebno razmotriti sljedeće smjernice EU: Council Regulation (EC) No. 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation) i Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty

⁵ Mansfield, *ibid.*, str. 300.

⁶ Šoljan, Vedran, *Vladajući položaj na tržištu i njegova zlouporaba u pravu tržišnog natjecanja Europske zajednice*, Zagreb, 2004, str. 519.

⁷ Naputak u svezi s postupkom ocjene dopuštenosti koncentracije poduzetnika, <http://www.crocompet.hr>, od 20. listopada 2005.

oblika udruživanja među kupcima ili prodavačima.⁸ Ekonomska misao posljednjih dvadesetak godina prilično je utjecala na antitrustovsku politiku. Upravo iz tog razloga, žarište antitrustovske politike 80-ih godina bilo je poboljšanje efikasnosti tržišnih mehanizama, a zanemarivana je prethodna populistička zabrinutost za samu veličinu struktura.

Danas mnogi teoretičari polaze od stajališta da antitrustovski propisi trebaju svoje djelovanje ponajprije usmjeriti prema suzbijanju tajnih sporazuma, poput dogovornog određivanja cijena. Uz prisutnost jake konkurencije inozemnih proizvođača i postojanje dereguliranih sektora, to bi trebao biti primarni zadatak nadležnih tijela. Političari zaduženi za donošenje mjera ekonomske politike često ističu kompleksnost problema regulacije tržišta. Naime, ponekad je efikasnije pustiti subjekte na tržištu da sami uspostave omjer ravnoteže i strategiju daljnjeg razvoja.

Poznat je primjer kritičara regulacije Khana iz 1977. koji je dopustio fleksibilnost cijena avionskog tržišta i povećao konkurenciju ulaska na to tržište. Na osnovi većine pokazatelja, sektor avionskog prijevoza poslovao je mnogo učinkovitije nakon procesa deregulacije. Ostvarena su očekivanja da će se stvoriti jaka konkurencija i da će prosječne cijene usluga biti znatno niže.⁹ Promatrajući ekonomska i pravna kretanja, kao i tendencije zemalja razvijenog svijeta, dolazi se do spoznaje da je tržište ipak bolji regulator od rigidnih pravnih pravila.¹⁰

Naravno, zakonodavni okvir mora postojati i privredni ga subjekti moraju poštovati, no u manjoj mjeri nego što se smatralo prije stotinjak godina u počecima suzbijanja štetnog djelovanja konglomerata industrijskog društva. Proces deregulacije, koji je započeo u SAD krajem sedamdesetih, u znatnoj se mjeri proširio na ostatak svijeta. U sferi mikroekonomije smatra se da se na taj način mogu otvoriti pojedini proizvodni sektori prema vanjskim tržištima i kako upravo ta mjera pridonosi njihovoj većoj konkurentnosti.¹¹ U praksi sve-

⁸ Whish, *ibid.*, str. 1-3.

⁹ Alfred Khan bavio se pitanjima učinaka državne regulacije na privredu i proučavanjem povijesti regulacije. Za vrijeme svog mandata uspio je donekle oslabiti utjecaj regulacijskih ograničenja na poslovanje avionskih kompanija. U kratkom roku taj je sektor postao poznat po iznimno jakoj i učinkovitoj konkurenciji. Vidi: Samuelson, *ibid.*, str. 344.

¹⁰ Commission notice on the definition of the relevant market for the purpose of Community competition law i Commission Notice on agreements of minor importance which do not appreciably restrict competition under Article 81(1) of the Treaty establishing the European Community (*de minimis*)

¹¹ Mlikotin Tomić, Deša, *Pravo međunarodne trgovine*, Zagreb, 1999, 80-85.

opće globalizacije svjetske privrede, multinacionalne kompanije sa svojom ekonomskom premoći pokretačka su snaga tržišta. Ekonomska kompetitivnost često nadilazi sferu zakonodavnih odredbi i postaje najjači regulator u borbi protiv nepravednog tržišnog natjecanja. Iz takvih postulata proizlazi ideja o antitrustovskoj politici kao jednom od najosjetljivijih segmenata domene trgovačkog prava. Dublji uvid u praksu Europske unije kao i naše nacionalno zakonodavstvo dat će podrobno objašnjenje dosadašnjih pretpostavki.

2.2. Pregled antitrustovske politike unutar Europske unije

Ekonomski integracijski procesi kroz svoju turbulentnu povijest pokazuju ponajprije težnju prema ujedinjenju ekonomskog tržišta. Razlog tome je iznimno brz tehnološki razvoj koji je potaknuo industrijalizaciju neočekivanih razmjera. Takav stupanj proizvodnje zahtijevao je munjevito širenje tržišta izvan granica nacionalne ekonomije. Uzajamne aktivnosti izvoza i uvoza između europskih zemalja postale su neizbježne, no s druge strane zahtijevale su ujednačene pravne okvire u kojima će se ekonomske djelatnosti nesmetano moći odvijati.¹²

Dakle, razvijen ekonomski sustav i pojava multinacionalnih kompanija uzrokovali su brz razvoj zakonodavstva kojim bi one osigurale svoju aktivnost, a sistematizirani pravni sustav bio je pak temelj političkom ujedinjenju. Europa naravno još uvijek nije ostvarila svoj ideal ujedinjenih država i potpunog jedinstva u svim aspektima svoga postojanja. Goleme prepreke još uvijek stoje iza formalnog ukidanja državnih granica. Hoće li tijekom 21. stoljeća one u potpunosti nestati i hoće li tada stara Europa nalikovati Sjedinjenim Američkim Državama, teško je prognozirati. Postoje argumenti za i protiv. Ipak, najvjerojatnije je da će europski narodi zauvijek sačuvati barem dio svojih povijesnih autohtonosti, običaja i posebnosti. S druge strane postoji neodgodiva potreba da se harmonizacija prava izvrši što prije.¹³

U području osiguranja ravnopravnog sudjelovanja privrednih subjekata na tržištu i zaštite tržišnog natjecanja ta je potreba posebno izražena. Početak regulacije unifikacije područja antitrustovskog zakonodavstva nalazi se u Rimskom ugovoru iz 1950, kasnije su odredbe nadopunjene Ugovorom o Europskoj

¹² Communication from the Commission - Notice - Guidelines on the application of Article 81(3) of the Treaty

¹³ Čl. 81-89. Ugovora o EZ.

uniji iz Maastrichta, iz 1992.¹⁴ Pravnim odredbama tih dvaju ugovora postavljen je pravni temelj poticanju konkurencije na tržištu koja će pridonijeti očekivanoj stopi gospodarskog rasta i uzrokovati poboljšanje životnih i radnih okolnosti na području cijelog ujedinjenog tržišta.¹⁵

Tim ugovorima nametnula se obveza zemljama članicama da svaka unutar svog nacionalnog pravnog sustava harmonizira zakone, podzakonske akte i administrativne propise sa, ponajprije, obvezujućim odredbama dvaju spomenutih ugovora o osnivanju Europske ekonomske zajednice odnosno Europske unije, kao i obveza implementacije smjernica Europske komisije u nacionalne propise, kroz njihovu izmjenu ili kreiranje posve novih pravnih propisa kojima bi se adekvatno reguliralo određeno pravno područje.¹⁶

Pojedine zemlje članice Europske unije imale su različitu praksu i pravnu pozadinu u trenutku potpisivanja ugovora. Sve su međutim, nakon Drugog svjetskog rata bile u sličnom položaju. Nakon potpuno uništenih privreda trebalo je stvoriti nove sustave, restrukturirati postojeću industriju s težnjom da bude konkurentna i na jedinstvenom europskom tržištu i na svjetskom tržištu. To naravno nije bio lagan zadatak. Stvarajući takve ekonomske čimbenike, pojavila se neizostavna pojava koncentriranja industrijskih subjekata i njihove moći. Taj proces trajao je sve do šezdesetih godina ovog stoljeća kroz nezaustavljive pojave spajanja i akvizicija.¹⁷

Njihov učinak na nacionalne ekonomije bio je nekontroliran i negativan. Potreba za pravnom regulacijom najprije se javila u Njemačkoj i Velikoj Britaniji. Velika Britanija uspostavila je nadzor nad udruživanjem privrednih subjekata u trustove i kartele koristeći se svojim statutarnim i običajnim pravom, kao i nekim nacionalnim pravnim odredbama. U početku su se te odredbe uvelike razlikovale od propisa koji su poslije izričito sankcionirali takva spajanja i njihova

¹⁴ Tim ugovorom mijenjane su odredbe Rimskog ugovora, međutim odredbe kojima se regulira pravo tržišnog natjecanja nisu mijenjane.

¹⁵ Rimski ugovor, čl. 2. i 3.

¹⁶ S tim ciljem donesen je niz smjernica kojima se realizira navedeno. Vidi: Council Regulation (EC) No. 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation) i Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty.

¹⁷ Aktualizacija se nalazi u sljedećoj smjernici: Commission Regulation (EC) No 2790/1999 of 22 December 1999 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of vertical agreements and concerted practices.

štetna djelovanja.¹⁸ Njemačka, iako nešto kasnije (1973), uvela je na svoje tržište kompletan zakon o reguliranju tržišnog natjecanja.¹⁹ Na zajedničkom tržištu, Rimski ugovor nije donio nijednu odredbu koja bi bila usmjerena anti-trustovskoj regulaciji, osim dva članka, čl. 85. i čl. 86.²⁰ Javna rasprava o neizbježnosti djelovanja na području donošenja pravne regulative započela je 1966, kad je Europska komisija objavila memorandum o zabrani industrijskog koncentriranja na zajedničkom tržištu. Skupina eksperata koji su savjetovali Komisiju predložila je da se čl. 85. i 86. Rimskog ugovora primijene na probleme spajanja i akvizicija i na taj način postanu polazište u rješavanju takvih problema.²¹ Komisija je isprva pokušala odbiti primjenu čl. 85 zbog njegove nekompatibilnosti sa slučajevima u praksi, no poslije su se odredbe tog članka relativno uspješno primjenjivale, što će dalje u ovom radu biti i prikazano. Članak 86. usvojen je precedentnim putem. Doktrina kojom se čl. 86. mogao primijeniti na zajedničkom tržištu uspostavljena je sudskim putem i uspostavila je solidan početak u praksi, iako je kasnije niveliran.²² Uključujući dva navedena članka, antitrustovska politika EU može se podijeliti u pet kategorija prema legislativnom području koje uređuju.

Spomenuti čl. 85. čini prvu skupinu odredaba kojima su regulira restriktivna praksa, čl. 86. sankcionira zlouporabu dominantnog položaja u privredi i koncentraciju moći, regulativa 4064/89 uspostavlja kontrolu spajanja, zatim slijedi posebno regulirana skupina državnih monopola i javnih preuzimanja s posebnim ovlaštenjima i pravima te područje obuhvaćeno čl. 90. (obveze javnih službi) i čl. 92-94. Rimskog ugovora o državnoj pomoći.²³ Kao i većina sustava

¹⁸ Engleski zakon o slobodnoj trgovini (Fair Trading Act) iz 1973.

¹⁹ Njemački zakon o ograničavanju prava natjecanja (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen, BGBl 1761.).

²⁰ Odnose se na zabranu osnivanja nezakonitih kartela i zlouporabu privredne moći.

²¹ Commission Notice - Guidelines on the effect on trade concept contained in Articles 81 and 82 of the Treaty.

²² Slučaj 6/72 *Europemballage Corp. i Continental Can protiv Europske komisije* (E.C.R. 215, 1973). Sud je donio odluku utemeljenu na čl. 86. Zabranio je spajanje dvaju subjekata zbog dominacije jednog od njih i koncentracije gospodarske moći prije procesa spajanja i zbog vrlo izvjesnog štetnog utjecaja na konkurentnost tržišta stvaranjem monopola. U svemu je postojala očigledna namjera prvog subjekta za preuzimanje tržišta.

²³ Commission Regulation (EC) No 802/2004 of 7 April 2004 implementing Council Regulation (EC) No 139/2004 on the control of concentrations between undertakings i Guidelines on the assessment of horizontal mergers under the Council Regulation on the control of concentrations between undertakings.

antitrustovskog zakonodavstva, pravni sustav EU i pripadajuća praksa razlikuje podjelu na horizontalna i vertikalna pitanja.

Horizontalna ograničenja nepravednog natjecanja između suparničkih privrednih subjekata u vezi s njihovim razvojem, proizvodnjom, distribucijom ili prodajom dobara i usluga najčešće se teško sankcioniraju, posebice na područjima gdje su razine tržišnih cijena i količine gotovih proizvoda fiksne, a tržišta već unaprijed podijeljena. Prihvaćajući takvu podjelu kao polaznu tezu, valja imati na umu da se antitrustovsko zakonodavstvo ni u kojem slučaju ne smije shvaćati kao kazneno pravo s njegovim odredbama. Ključna razlika počiva naravno u sankcijama koje su, za razliku od kaznenopravnih, ovdje civilne prirode.

Najčešća primjenjiva sankcija je nevaljanost ugovora i odgovornost privrednih subjekata za nastalu štetu, najčešće pred nacionalnim sudovima.²⁴ Ipak, praksa dopušta povredu minimalnih horizontalnih ograničenja ako je njihov ishod spajanje subjekata manjeg opsega.²⁵ Drugu skupinu pravnih propisa čini tzv. grupa vertikalnih ograničenja kojih je djelovanje usmjereno na procese koji se u praksi zbivaju između proizvođača, distributera i krajnjih korisnika odnosno skupine potrošača.²⁶ Time se najveća pažnja usredotočuje upravo na potrošače koje se želi dodatno zaštititi od nepravilnih ili zlonamjernih učinaka tržišta. Sredstva kao što su finalni proizvodi, usluge mogu u procesu transfera kroz mehanizme tržišta promijeniti osnovnu svrhu. Te odnose prilično je teško kontrolirati, ako se uzme u obzir da pravni sustav Europske unije vrlo često mora usvajati polazišta nacionalnog prava zemalja članica.

Ti pojedini pravni sustavi u mnogo se čemu razlikuju od pravnog sustava Unije, ponajprije u reguliranju teritorijalnog suzivanja distribucije i trgovine. Najvjerojatniji uzrok tome je osnovni cilj Unije, odnosno ujedinjenje tržišta. Također još uvijek postoji priličan broj distribucijskih lanaca koji zbog jezične barijere ili navika potrošača ostaju zatvoreni za tržište izvan svojih nacionalnih granica. Vertikalna ograničenja kreću upravo prema ukidanju takvih navika i što bržem uspostavljanju ujedinjenog poslovanja.²⁷ Ipak, postoje i sličnosti

²⁴ Zanimljivo je komparativno prikazati europsko i hrvatsko pozitivno pravo glede pretpostavki za nevaljanost ugovora. Svojevrsan je oblik takve analize u poglavlju 3.

²⁵ Pravni propisi u toj sferi ponajprije su ograničenja kojima se nastoji suzbiti štetno djelovanje subjekata na zajedničkom tržištu i istodobno potaknuti njihov što kvalitetniji međuodnos.

²⁶ Vidi: *Encyclopedia of the European Union*, Macmillan Reference Ltd, London, 1998, str. 85 i 92.

²⁷ Commission Regulation (EC) No 1400/2002 of 31 July 2002 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of vertical agreements and concerted practices in the motor vehicle sector.

između nacionalnih zakonodavstava i europskih smjernica. Npr. jedan od njih je način na koji se suzbijaju previsoke cijene i općenito fiksne cijene.²⁸ Teži se uspostaviti idealan odnos i primjena mehanizma ponude i potražnje u kojoj se ne može kretati s polazišta zadanih i teško promjenjivih veličina. U tržišnoj privredi, kakva unutar EU naravno jest, može se tolerirati samo krajnje konkurentan odnos u kojem će sudjelovati velik broj proizvođača i dopustiti da tržište samo regulira formiranje cijena. Naravno, obrnuta situacija, slučajevi monopola držat će cijene na gotovo uvijek visokoj razini zbog svoga položaja na tržištu.

Europsko pravo tržišnog natjecanja kao svoje temeljno pravo uzima profitiranje subjekata od sustava paralelne proizvodnje i trgovine i mogućnosti da ona prolazi slobodno izabranim distribucijskim kanalom. Uglavnom takvo polazište odgovara temeljnom cilju Unije za konačnim ujedinjenjem tržišta. Koristi koje bi potrošači Unije mogli imati od takvog oblika tržišta još su uvijek na prilično niskoj razini, ponajprije zbog nacionalnih granica i jezičnih ograničenja koje ometaju slobodnu razmjenu dobara i usluga kao i stvaranje sigurnih distribucijskih kanala.²⁹ Sigurno je da će potrošači dobiti veću zaštitu ako konkurencija na zajedničkom tržištu raste.³⁰ Kao što je već spomenuto, konkurentnost gospodarskih subjekata na tržištu dugoročno je jedini ispravan model u regulaciji tržišta i suzbijanju monopola.

Takav oblik tržišne utakmice vrlo je često bespoštednog karaktera, no ujedno iznimno učinkovit u približavanju idealu tržišne privrede.³¹ S druge strane postoje goleme razlike između prava o zaštiti tržišne utakmice i sličnih pravnih regulativa u nacionalnim zakonodavnim sustavima. Osnovna razlika je navedeni cilj ujedinjenja tržišta u svim njegovim aspektima. Nastojanje za potpunim ujedinjenjem vrlo često u sebi nosi konotaciju centraliziranja pravnog i ekonomskog sustava, što zapravo i jest stvarnost EU. Cjelokupni pravni sustav Unije, pa tako i područje antitrustovskog zakonodavstva, u domeni je djelovanja Komisije. Konkretno, u borbi protiv monopola i nastojanjem za što pravednijim

²⁸ Šoljan, Vedran, Diskriminacija u cijenama kao oblik ograničavanja tržišnog natjecanja, *Hrvatska pravna revija* (2003) 2, 34-49.

²⁹ Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty i Communication from the Commission - Notice - Guidelines on the application of Article 81(3) of the Treaty.

³⁰ Encyclopedia of the EU, *ibid.*, str. 92.

³¹ Opširnije o ekonomskim utjecajima u poglavlju 4.

sudjelovanjem na tržištu, Komisija uglavnom poseže za odredbama čl. 85. Ugovora o osnivanju EU.³² Sadašnje stanje u primjeni pravnih propisa uvelike se kritizira i često se izriče potreba za njegovom promjenom u obliku decentralizacije nadležnosti s Komisije na ostala tijela, pa čak i na odgovarajuća tijela zemalja članica, odnosno poticanje razvoja takvih tijela ako se ona ne mogu uobličiti u nekoj od postojećih formacija.

2.3. Poblje o člancima 85. i 86. Rimskog ugovora

Članci 85. i 86. Rimskog ugovora iz 1957. odnose se na zabranu samostalnih privatnih poduzetničkih djelatnosti kojima bi se narušavala konkurencija i tržišno natjecanje. Člankom 85. reguliraju se pismeni i usmeni ugovori stranke koja preuzima drugi subjekt u pravnom smislu, zatim udruženja koja se bave istovrsnim djelatnostima i potencijalna ostala tijela koja bi mogla utjecati na stvaranje takvih nepoželjnih ugovora. Članak 86. regulira jednostrane mjere i djelatnosti kojima se ulazi u jedinstveno preuzimanje, odnosno pripajanje drugog subjekta s dominantnog položaja koji drugu stranku lišava izbora na njihovu zajedničkom tržištu.³³

Članak 85. sastoji se od triju stavaka: prvi se odnosi na pojam zabrane, drugi izriče kaznu za povredu osnovnih elemenata zaključenog ugovora, treći definira iznimke od primjene prvih dvaju članaka. Članak izričito zabranjuje:

1. ugovore koji bi mogli štetno utjecati na trgovinu između zemalja članica i ometati je,
2. ugovore kojih je svrha sprječavanje ili iskrivljenje konkurencije subjekata na zajedničkom tržištu.³⁴

Nakon tih zabrana navode se primjeri i situacije koji bi posebice mogli biti obuhvaćeni tom zabranom. U trenutku donošenja Rimskog ugovora, ti štetni efekti nisu neminovno morali već postojati u praksi, ali su ih pravni stručnjaci predvidjeli za primjenu koja slijedi, odnosno dovoljno je da postoji mogućnost

³² Stavak 3. čl. 85. dopušta jedino Komisiji djelovanje, i to u izričito navedenim slučajevima. Više riječi o tome u raščlambi koja slijedi u poglavlju 5.

³³ European Comission: Competition in the European Comunities, Rules of Applicable Undertakings, Vol. IA, Luxembourg, Office for Official Publications of the EU, 1994, str.2-4.

³⁴ Rimski ugovor, ibid., http://europa.eu.int/comm/competition/index_en.html

da će se oni dogoditi. Sprječavanje ili iskrivljenje konkurencije mora biti evidentno i “značajno” da bi se mogla primijeniti zabrana iz st. 1. čl. 85. Drugi stavak podrazumijeva da je zabranjeni ugovor pravno nevaljan. Njegova nevaljanost ne mora neminovno poništiti cijeli ugovor, a ponajprije se ne odnosi na one odredbe koje nemaju ništa zajedničko s konkurencijom na tržištu.³⁵ Treći stavak nabroja uvjete pod kojima može doći do izuzeća od primjene prvih dvaju stavaka. Čak i ako tekst ugovora ulazi pod polje primjene st. 1. čl. 85, on time nije automatski nevaljan. Teoretski, može biti riječ o slučaju u kojem očigledna ograničenja i sputavanje konkurencije mogu biti kompenzirani određenim koristima za samo tržište ili njegove potrošače.³⁶

Dakle, treba vrlo oprezno prilaziti problematici proglašenja ugovora nevaljanim, zato što praksa svjedoči da je bolje održati odnose među subjektima i zemljama članicama na prihvatljivo ravnopravnoj razini, nego a priori odbaciti svaku mogućnost međusobne interakcije.

Članak 86. zabranjuje zlouporabu dominantnog položaja na tržištu. Njime se regulira faktično stanje, ne sama namjera koja još nije realizirana. Isto tako, tim se člankom ne može ugovor proglasiti nevaljanim. Ako postoje štetne posljedice primjene ugovora, one su također morale nastati prije nego što je došlo do primjene čl. 86. Budući da je svrha članka u negativnoj ocjeni postojećeg stanja, ne može se govoriti o slučajevima izuzeća od njegove primjene, kao što je to bio slučaj s čl. 85. Primjena tog članka odnosi se na “relevantno tržište” na kojem je privredni subjekt s dominantnim položajem aktivan.³⁷ Za identifikaciju tog tržišta potrebno je učiniti što užu diferencijaciju, npr. ograničiti se na tržište konditorskih proizvoda koje ima svoj doseg na unutarnjem tržištu zemlje članice ili čak na zajedničkom cijele Unije. Kako precizno definirati to tržište, ovisi o nizu čimbenika, a posebno o zastupljenosti određenog proizvoda ili njegovih supstituta na tržištu. Svi proizvodi koji su dostupni da zadovolje postojeću potražnju i između kojih potencijalni potrošač ima stvaran izbor pripadaju

³⁵ Također vidi relevantne odredbe: Commission Notice on the co-operation between the Commission and the courts of the EU Member States in the application of Articles 81 and 82 EC i Commission Notice on the handling of complaints by the Commission under Articles 81 and 82 of the EC Treaty.

³⁶ Council Regulation (EC) No. 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation).

³⁷ Commission Regulation (EC) No 2790/1999 of 22 December 1999 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of vertical agreements and concerted practices.

jedinstvenom tržištu. S druge strane, dominantan položaj određuje se udjelom na tržištu. Nakon utvrđivanja njegova postojanja, postavlja se pitanje kada dolazi do zlouporabe tog položaja.

Pravni okvir postojećeg dominantnog položaja zluporabom definira svako djelovanje koje polazi za svrhom ograničavanja područja na kojem sudjeluju subjekti tržišne utakmice.³⁸ Zluporaba podrazumijeva i krivo, zlonamjerno upravljanje u poslovanju kao svjesnu primjenu nepoštenih uvjeta poslovanja na svoje partnere, kupce ili opskrbljivače, koje inače, bez dominantnog položaja, ne bi bilo moguće. Osim navedenih objašnjenja sadržaja tih članaka, moguće ih je primijeniti i na sustav državnih monopola, kao i u proceduri Europske komisije o sankcioniranju grubih povreda antitrustovskih propisa.³⁹

2.4. Hrvatski primjer: Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja

Navedenim primjerom prakse Europske unije, koja uglavnom polazi od smjernica članaka 85. i 86. koji su u prethodnom poglavlju detaljnije razjašnjeni, dolazi se do spoznaje da pojedine nacionalne odredbe⁴⁰ utemeljuju svoj sadržaj upravo na tim člancima. Iako je Europa počela primjenjivati pravo tržišnog natjecanja dosta kasnije od Sjedinjenih Američkih Država, gdje antitrustovska borba traje duže od jednog stoljeća, danas, dakle unutar samo pedesetak godina od donošenja Rimskog ugovora, ta grana prava prilično je razvijena i primjenjuje se u praksi. Sadržaj pravnih regulacija uvelike se proširio od svog postojećeg, prvotnog oblika ograničavajućih ugovora i čistih monopolističkih aktivnosti na zajedničkom tržištu. Neke od najnovijih domena koje zahtijevaju strogu pravnu regulativu jesu kontrola koncentracija i problemi državnih subvencija.⁴¹

U Hrvatskoj je novelirani Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja donesen 2003. godine.⁴² Tim činom Hrvatska se približila skupini industrijski razvijenih zemalja

³⁸ Navedeno prema: Bovis, *Business Law in the European Union*, Sweet & Maxwell, London, 1997, str. 50-56.

³⁹ Commission Notice on the co-operation between the Commission and the courts of the EU Member States in the application of Articles 81 and 82 EC.

⁴⁰ Najvećim dijelom te su pravne odredbe unutar odgovarajućih zakona zemalja članica ili tranzicijskih zemalja koje imaju tendenciju postati punopravne zemlje članice EU.

⁴¹ Petrović, Siniša, *Novo hrvatsko pravo tržišnog natjecanja*, *Pravo u gospodarstvu* (2004) 4, 237-258.

⁴² Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, *Narodne novine* br. 122/2003.

koje primjenjuju antitrustovske odredbe i time uvelike poboljšavaju uvjete tržišne utakmice, štiteći pritom i velik broj proizvođača kao i možda još važniju skupinu: potrošače. Stupanjem ZZTN-a na snagu, Hrvatska se pomakla sa stupnja deklarativnih izjašnjavanja o potrebi reguliranja tržišta na stupanj formiranja pravnih okvira i konkretnih rješenja kojima se povećava mogućnost integriranja tržišta i unificiranja uvjeta za strane ulagače, koji su vrlo često kao jednu od najvećih prepreka isticali nedostatnost pravne sigurnosti na domaćem tržištu. Prilikom promjene društvenog u privatno vlasništvo i socijalističke u tržišnu privredu jasno se nametnula obveza pravne zaštite slobodnog izbora gospodarskih djelatnika i sudionika na tržištu. Upravo je to bio ključan motiv za mnoge tranzicijske zemlje da u svojim pravnim reformama među prvim sferama reguliraju upravno područje ravnopravne tržišne utakmice. Zajedno s neizbježnim procesima privatizacije i restrukturiranja i ostalih segmenata gospodarske reforme, ujednačivanje pravnih normi s normama Europske unije bio je osnovni cilj svih bivših socijalističkih zemalja. Neke su ga naravno provele više, a druge manje uspješno.

Hrvatski ZZTN izriče da se njegovim normama uređuju pravila ponašanja i sustav mjera za zaštitu slobodnog natjecanja na tržištu.⁴³ Međutim, tim se zakonom ne definira pojam tržišnog natjecanja i svrha njegove primjene. U takvim okolnostima vjerojatno se implicira poznavanje pretpostavki za primjenu zakonskih propisa uopće, kao i uobičajenih pojmova tržišnog natjecanja.⁴⁴ Ekonomska misao, što će detaljnije biti prikazano u idućem poglavlju, polazi od stajališta da tržišno natjecanje pridonosi djelotvornosti gospodarstva kroz raspodjelu dobiti onim sudionicima na tržištu koji su, uvjetno rečeno, najuspješniji.⁴⁵ Takva raspodjela svakako bi trebala biti posljedica izbora potrošača.⁴⁶

ZZTN u prvom se redu odnosi na trgovačka društva, trgovce pojedince, obrtnike i druge pravne i fizičke osobe, "koje obavljajući gospodarsku djelatnost sudjeluju u prometu robe i usluga."⁴⁷ Također, odredbe ZZTN-a moguće je aplicirati i "na svaku pravnu i fizičku osobu koja na tržištu ostvari povremeni

⁴³ Čl. 1. ZZTN.

⁴⁴ Šoljan, Vedran, Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, Zbornik PFZ, 47/3, str. 235-289, 1997.

⁴⁵ To je moguće potkrijepiti i normama iz čl. 5, 40, 69. i 70. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica

⁴⁶ Whish, *ibid.*, str. 1.

⁴⁷ Čl. 1. st. 1. ZZTN.

ili jednokratni promet robe i usluga”, kao i na sve pravne i fizičke osobe kojima je “na temelju posebnih propisa povjereno obavljanje javnih službi ili im je posebnim propisima utvrđeno posebno, isključivo pravo ili koncesija.”⁴⁸ Rješenje hrvatskog zakona uglavnom ne odstupa od uobičajene legislativne prakse ostalih zemalja EU, glede samog područja gospodarske djelatnosti u kojem je zabilježena povreda prava tržišnog natjecanja. ZZTN je prilično liberalan u stajalištu kojim se taksativno navode osobe na koje se pravila odnose, pa se dolazi do zaključka da je dovoljno da je makar jednokratno ostvaren promet robe ili usluga na tržištu.⁴⁹ Razmatrajući navedene odredbe, postavlja se pitanje gdje je mjesto državi kao subjektu ako je polje primjene zakona tako sveobuhvatno. Zakon obuhvaća i taj subjekt u onim slučajevima u kojima država može nastupiti kao sudionik u prometu robe i usluga.

Što se tiče teritorijalne primjene ZZTN-a, zakonskim je odredbama predviđeno da se Zakon odnosi osim na domaće subjekte i “na pravne i fizičke osobe sa sjedištem i prebivalištem u inozemstvu, ako njihovo sudjelovanje u prometu robe i usluga proizvodi učinak i na domaćem tržištu.”⁵⁰ Dakle, temeljni značaj tih odredbi jest identificiranje onih karakterističnih ugovora i vrsta djelovanja subjekata koji obvezatno moraju imati učinak i posljedice kojih će se osjetiti na domaćem tržištu.

Ako se štetno djelovanje ne odnosi na domaće poduzetnike, određene aktivnosti ne podliježu sankcioniranju po odredbama ZZTN-a. Takvi učinci Zakona karakteriziraju se kao ekstrateritorijalna primjena prava.⁵¹

U daljnjem zakonskom tekstu navode se vrste zabranjenih sporazuma, definira se monopolističko djelovanje s posebnim osvrtom na definiranje mjerodavnog tržišta, kao i iznimno aktualna problematika kontrole koncentracija na tržištu. Hrvatski ZZTN naposljetku određuje mjerodavno tijelo za provođenje

⁴⁸ Čl. 2. i 4. ZZTN.

⁴⁹ Prema Šoljanu, *ibid.*, ZZTN je po suvremenosti svojih odredaba i njihovoj primjenjivosti u praksi usporediv sa švicarskim Saveznim zakonom o kartelima i sličnim organizacijama od 20. prosinca 1985. i švedskim Zakonom o tržišnom natjecanju koji se također primjenjuje na sve grane gospodarstva i na sve poduzetnike koji sudjeluju na tržištu.

⁵⁰ Pogledati i sljedeće: Uredba o načinu utvrđivanja mjerodavnog tržišta, Narodne novine 51/2004, i Uredba o načinu prijave i kriterijima za ocjenu koncentracije poduzetnika, Narodne novine 51/2004.

⁵¹ Više o ekstrateritorijalnoj primjeni prava tržišnog natjecanja u članku: Šoljan, V., Ekstrateritorijalna primjena prava tržišnog natjecanja u praksi sudova SAD-a i suda Europske unije, Zbornik PFZ, 48 (1-2) 169-197, 1998.

kontrole u zaštiti tržišne utakmice i općenito poboljšavanju primjene antitrustovskog zakonodavstva u nas.⁵² Ta uloga dodijeljena je Agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja koju osniva Sabor Republike Hrvatske, a financira se iz proračuna RH. Agencija je odgovorna Saboru, koji ujedno imenuje i razrješava dužnosti ravnatelja Agencije i potvrđuje njezin statut. Djelovanje Agencije iznimno je važno u nadgledavanju konkretne situacije na tržištu i primjene ZZTN-a na relevantne slučajeve.⁵³

Iz navedenog kratkog uvoda u hrvatsku praksu moguće je zaključiti da Republika Hrvatska ima solidan temelj u postojećem zakonu za uspješnu borbu protiv monopola i sličnih formacija na tržištu kojima bi se ometalo normalno odvijanje ekonomskih procesa. Taj zakonodavni okvir zahtijeva društveno okruženje i pozitivne političke aspiracije unutar kojih će se moći u cijelosti provesti.⁵⁴ U kojoj mjeri je to trenutačno ostvarivo u RH, predmet je dulje rasprave.

Svakako je važno imati na umu da kvalitetna aplikacija ZZTN-a može biti jedan od ključnih faktora u procesima integriranja Hrvatske u Europsku uniju upravo stoga što je područje antitrustovskog zakonodavstva i borbe protiv monopola jedan od prioriteta u uspostavljanju zajedničkog tržišta i slobodne

⁵² Cerovac, Mladen, *Novi Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja*, Hrvatska pravna revija (2003) 9, 44-59.

⁵³ Zanimljivo je analizirati presjek sudske prakse u Hrvatskoj posljednjih pet godina otkako je donesen ZZTN. Naime postavlja se pitanje je li Agencija doista djelovala ili mogla djelovati u skladu s pravnim normama izraženim u hrvatskom Zakonu o zaštiti tržišnog natjecanja. Najčešće se isticao primjer Tvornice duhana Rovinj, kao možda našeg najočiglednijeg monopolista, koji se pokušalo sankcionirati sudskim putem, međutim prilično neuspješno. Naime, dubljim razmatranjem slučaja došlo se do zaključka da je u uvjetima narušene gospodarske situacije u Hrvatskoj, posebice propadanja postojeće industrije, Tvornica duhana Rovinj bila jedan od najjačih domaćih proizvođača. Njezin dnevni profit nadilazio je mnoge mjesečne cifre proizvođača u ostalim gospodarskim granama i stoga je zaključeno da bi Republika Hrvatska imala više štete nego aktualne koristi od procesuiranja TDR-a. Naravno, vrlo je osjetljivo pitanje je li taj potez ispravan ili ne, odnosno kako uopće primjenjivati postojeće zakone ako stupanj razvijenosti države ostaje toliko nizak da se ne može uspoređivati sa sličnim primjerima u zapadnim društvima. Istodobno, nemogućnost primjenjivanja zakona bez obzira na uzrok dovodi u pitanje razinu demokratičnosti neke države.

⁵⁴ Kompletno područje državnih potpora također je nužno za interpretaciju te problematike. Vidi: Liszt, Marijana, *Pravno uređenje državnih potpora u RH*, *Pravo u gospodarstvu* (2004), 4, 260-290.

razmjene robe i usluga.⁵⁵ Prema tom bi cilju Republika Hrvatska, a posebice, na njezinoj mikrorazini, gospodarstvenici morali težiti.

3. MAKROEKONOMSKA POZADINA PROBLEMA

3.1. Makroekonomski efekti antitrustovskog zakonodavstva

U okvirima antitrustovskih nastojanja i primjene spomenutog zakonodavstva najčešće se objašnjenja traže u području mikroekonomije. Najčešće se govori o dobroj ekonomskoj politici kojom se postiže snižavanje cijena i podizanje profita ili o pogrešno primijenjenim instrumentima ekonomske politike koji postižu suprotne rezultate.⁵⁶ Međutim, ako posegnemo za ne tako davnim zbivanjima s početka ovog stoljeća, ubrzo ćemo doći do zaključka kako antitrustovsko zakonodavstvo može imati i makroekonomske posljedice koje su na razini širih ekonomskih pojmova i lakše su uočljive.

Ključni efekti nastojanja suzbijanja nepravedne tržišne utakmice svoje su posljedice najprije iskazali u vrijeme recesije 1911/1912. u SAD, zatim na strmoglavlom usponu i još katastrofalnijem padu vrijednosnica 1920. te za Eisenhowerove, Kennedyjeve i Nixonove administracije. Zadnje razdoblje evidentnih rezultata na polju makroekonomije zabilježeno je 80-ih godina prošlog stoljeća. Početkom tog stoljeća pojam antitrusta tumačen je u prvom redu kao odgovor u suzbijanju nastanka modernih oblika korporacija. Nedugo nakon toga značenje je dopunjeno potrebom za restrukturiranjem golemih korporacija koje su

⁵⁵ U navedenom kontekstu valja pristupiti i analizi sljedećih zakona i relevantnih odredbi: Zakona o državnim potporama, Narodne novine br. 47/2003; Uredbe o državnim potporama, Narodne novine br. 121/2003; Uredbe o načinu utvrđivanja mjerodavnog tržišta, Narodne novine br. 51/2004; Uredbe o načinu prijave i kriterijima za ocjenu koncentracije poduzetnika, Narodne novine br. 51/2004; Uredbe o skupnom izuzeću sporazuma između poduzetnika koji ne djeluju na istoj razini proizvodnje, odnosno distribucije, Narodne novine br. 51/2004; Uredbe o skupnom izuzeću sporazuma između poduzetnika koji djeluju na istoj razini proizvodnje, odnosno distribucije, Narodne novine br. 158/2004; Uredbe o skupnom izuzeću sporazuma o prijenosu tehnologije, Narodne novine br. 2/2005, i Uredbe o sporazumima male vrijednosti, Narodne novine br. 51/2004.

⁵⁶ McChesney, Fred, S. i Shughart William, *The Causes and Consequences of Antitrust: A Public Choice Perspective*, University of Chicago Press, 1995, str. 20-25.

prema tadašnjim shvaćanjima bile prijetnja slobodnom razvoju tržišta. Naravno, svi ti počeci odvijali su se unutar američke prakse i ekonomije kao utemeljitelja suvremenog pojma industrijalizacije i kasnijeg procesa globalizacije.⁵⁷

Kasniji period u razvoju antitrustovskog zakonodavstva moguće je pratiti za vrijeme Eisenhowerova i Kennedyjeva mandata. Uglavnom su se njihove inicijative za sprječavanje pripajanja gospodarskih subjekata odnosile na automobilsku i farmaceutsku industriju te industriju čelika. Poslije je vjerojatno vrhunac antitrustovske politike SAD dosegnut 1974. za vrijeme Nixona u slučaju sudskog procesa protiv kompanije AT&T. Suzbijanje industrijskih koncentracija imalo je kao posljedicu u ekonomskoj sferi prilično smanjenu razinu investiranja u privredu.⁵⁸

3.2. Utjecaj antitrustovske politike na formiranje cijena u tranzicijskim privredama

Posljednjih desetak godina postavlja se pitanje kako antimonopolna nastojanja utječu na stabilnost cijena na tržištu, odnosno kako sami zakoni uspijevaju održati očekivanu razinu cijena i kako nadležna tijela određene zemlje postaju kontrolori cijena u nekim situacijama.⁵⁹ Ako se pozornost usmjeri prema zakonodavnim rješenjima zemalja u tranziciji, dolazi se do učestale primjene čl. 86. Rimskog ugovora. Na njegovu temelju počivaju brojna zakonska rješenja. Među najtipičnijima, koja su izrijekom zabranjena mogu se izdvojiti sljedeća:

- pozivanje na nevaljane ili neodgovarajuće uvjete ugovora,
- naplaćivanje neprimjereno i neuobičajeno visokih cijena,

⁵⁷ Kako je doista izgledala tadašnja gospodarska slika Amerike, vidi se iz sljedećeg primjera. Već 1911. godine državni tužitelj za vrijeme W.H. Tafta predložio je vladi da tuži desetak naglo okrupnijih korporacija i osudi njihove tvorce i odgovorne djelatnike na zatvorsku kaznu. Istodobno se očekivalo da bi agresivna antitrustovska kampanja kao svoju posljedicu mogla imati nagle oscilacije dionica i vrijednosnih papira na burzama. Očekivani strah pokazao se ispravnim ubrzo nakon početka kampanje, tijekom recesije 1911/12. i kasnije tijekom 20-ih godina. Navedeno prema: The 1920s Boom, the Great Crash and After, University of California Davis, Working Paper 13-93, April 1994.

⁵⁸ Industry Investment and Regulation, University of Munich, Center for Economic Studies, Working Paper No. 81, 1995.

⁵⁹ Šoljan, Vedran, Diskriminacija cijenama kao oblik ograničavanja tržišnog natjecanja, II. dio, Hrvatska pravna revija (2003) 3: 37-50.

- ograničavanje izlaznih veličina, u smislu izazivanja manjka neke robe ili usluga na tržištu,
- naplaćivanje neprimjereno i neuobičajeno niskih cijena.⁶⁰

Povrede u smislu navedenih obrazloženja neminovno upućuju na uskraćivanje ravnopravnih odnosa na tržištu. Njihovim sankcioniranjem i zemlje koje su tek nedavno promijenile društveni, a time i privredni sustav, pridonose uspostavljanju idealnog tržišta, s velikim brojem ponuđača i velikim brojem potrošača. U posljednjih nekoliko godina većina tranzicijskih zemalja susretala se s problemima vezanim upravo uz zlouporabu vlastitog položaja određenih tvrtki za nametanje neprimjereno visokih cijena vlastitim proizvodima.

Takav položaj agencija za suzbijanje monopola kao i aktualna praksa koju one provode implicitno upućuje na polarizaciju pristupa suzbijanja monopola između zapadnih tržišnih ekonomija i bivših socijalističkih, nedavno nastalih. Naime, zapadni ekonomisti zagovaraju načelo slobode tržišta u punom njegovu smislu, što ujedno znači i potpuno prepuštanje tržištu da samo regulira cijene. Takvo stajalište obrazlažu stoljetnim iskustvom u djelovanju tržišnih privreda i dokazanoj većoj učinkovitosti samoregulirajućeg tržišta. Oni se protive bilo kakvom obliku kontroliranog tržišta u novonastalim demokracijama i upućuju na direktnu vezu s nasljedstvom socijalizma - poznatim planskim modelima ekonomije.⁶¹

Detaljan uvid u problematiku djelovanja ureda za suzbijanje nepravedne tržišne utakmice u tranzicijskim zemljama bit će prikazan kroz pet najvažnijih makroekonomskih utjecaja koji direktno provociraju određene poteze nadležnih tijela. Prvo, iznimno važno nasljeđe socijalističkog društvenog uređenja velike je broj javnih i monopolističkih privrednih subjekata. Najveći broj tih monopolističkih subjekata iskorištava i zloupotrebljava svoju dominantnu poziciju na tržištu prvenstveno određujući iznimno visoke cijene svojim proizvodima, daleko više od očekivane natjecateljske razine.⁶² S druge strane, neki od

⁶⁰ Svi navedeni slučajevi mogu se identificirati u zakonskim rješenjima Češke Republike, Mađarske, Estonije, Poljske, Slovačke i Rusije. Navedeno prema: Pitman, Russel, High Prices, Low Prices, and Antimonopoly Enforcement, U.S. Departement of Justice, February 1997.

⁶¹ Pittman, Russell, nav. djelo, str. 2-3.

⁶² Pod pojmom privredni subjekti najčešće se razumijevaju državne ili netom privatizirane pravne osobe.

U skladu s čl. 85 Rimskog ugovora.

monopolista postavljaju toliko niske cijene da automatski izbacuju sve svoje konkurente s tržišta zbog nemogućnosti konkuriranja. Takvi subjekti uglavnom su ugroženi svojom konkurencijom, pa se odlučuju na drastičan potez rušenja cijena, ali znatnog povećanja kvantitete prodanih proizvoda.⁶³

Kao drugi makroekonomski razlog često se uzima nekonkurentnost proizvoda tranzicijskih privreda s proizvodima zapadnih tržišta. To dovodi do nepremostive prepreke kad se počne razmišljati o konačnom ujedinjavanju tržišta, npr. tržišta Europske unije, koja stremi prema integriranju bivših socijalističkih država. Prvi korak ka suzbijanju nekonkurentnosti na ovom području trebao bi biti efektivan proces restrukturiranja privrednih subjekata s tendencijom oživljavanja industrije i, općenito gledajući, proizvodne sfere neke zemlje. Naravno da u takvim uvjetima formiranje cijena nekonkurentnih proizvoda izaziva njihov slabiji plasman na tržištu iz čisto jednostavnog razloga što za istu jediničnu cijenu potrošač može izabrati kvalitetniji proizvod zapadnog tržišta.⁶⁴

Treći razlog više zadire u sferu politike i traži podršku pravnog sustava, a odnosi se na visoku stopu korumpiranosti tranzicijskih zemalja. Kako suzbiti tu štetnu pojavu, ostaje otvoreno pojedinoj zemlji za rješavanje. Svakako treba prihvatiti tezu da monopoli u tranzicijskim zemljama zloupotrebljavaju određivanjem cijena kako bi produžili, barem za neko vrijeme, svoju prisutnost na tržištu. Naravno, ako se k tome radi i o slučajevima korumpiranosti nadležnih državnih tijela koja bi trebala imati kontrolu nad tržištem od monopolista, antitrustovska politika postaje nemoćna i neučinkovita.

Kao četvrti razlog pojavljuje se učestala pojava neobuzdanog rasta cijena koji kulminira u prevelikoj stopi inflacije. Tijela nadležna za uspostavljanje ravnopravne tržišne utakmice često se nalaze pred zahtjevima za suzbijanjem inflacije pomoću primjene makroekonomskih modela.⁶⁵ Međutim, to nije uvijek moguće ostvariti. Ponajprije stoga što se čini najvjerojatnijim da borbu protiv inflacije treba započeti u mikroekonomskoj domeni, povećavanjem ulaznih investicija u privredu, a tek nakon te faze mogu slijediti efekti makroekonomske politike.

Najzad, peti razlog formiranja cijena i suzbijanje monopola tranzicijskih privreda jest nepostojanje mehanizma koji bi regulirao prirodne monopole, ponajprije u području infrastrukture. Najčešće postojeće agencije ne raspolažu

⁶³ Mansfield, Edvvin, nav. djelo, str. 13.

⁶⁴ Pittmann, Russel, *ibid.*, str. 4.

⁶⁵ Bellamy and Child *European Community Law of Competition*, *ibid.*, str. 305.

dovoljnom razinom znanja i autoriteta da bi učinkovito mogle suzbiti zlouporabu dominantnog položaja te vrste monopolista. Svi navedeni razlozi pogoršavanja stanja na tržištima tranzicijskih zemalja moraju se suzbiti. Jedan od najvećih problema vezan je uz proces restrukturiranja. Naime, praksa tranzicijskih zemalja pokazala je da se najčešće poseže za ulaskom stranog kapitala u domaću, nekonkurentnu proizvodnju s nadom da će inozemne investicije oživiti privredu. Dolaskom stranog kapitala i vlasništvo prelazi u strane ruke, no za bivše socijalističke zemlje izgleda da je to jedini izlaz. U tom trenutku, stranim investitorima puno više odgovara stanje tržišta na kojem će moći plasirati svoje proizvode po visokim cijenama, zato što visoke cijene kao posljedicu uvijek imaju visoku stopu profita. Dakle, utjecajna javna kampanja države protiv visokih cijena i za uspostavljanje konkurentnog tržišta pridonosi smanjivanju interesa investitora.⁶⁶

Nepostojanje adekvatnog legislativnog sustava također je s jedne strane olakšica investitora za ulazak na malo nerazvijeno tržište, no s druge strane čini se da ipak sve više stranih ulagača traži poznate pravne okvire za širenje svojih poslova, jer im jedino oni jamče određenu razinu sigurnosti. Dakle, iako su mišljenja podijeljena, sve više ekonomista smatra da strani investitori nisu skloni pretjeranom riziku kad je u pitanju veći dio njihovih raspoloživih sredstava. Troškovi kojima su pothvati na tržištu podređeni nisu lako mjerljivi u ekonomskom smislu. Primjer Europske unije svjedoči da kvaliteta proizvoda i usluga uvelike varira, ostavljajući trag na formiranje cijena. Ako je dokazano da su cijene i troškovi teško mjerljive veličine, dolazi se do zaključka da antitrustovska politika utemeljena na pojačanom nadzoru i kontroli cijena ne može imati pozitivan ishod.⁶⁷

Razmatranja trenutačnih tendencija u tranzicijskim zemljama mogla bi se zaključiti misliju da je potrebno u što većoj mjeri prepustiti tržištu kao idealnom mehanizmu da regulira razine cijena. Takva situacija vodila bi prema većem stupnju demokracije u nekom društvu i svakako bi poticala proizvođače na razvijanje tehnoloških dostignuća kojima bi svoje proizvode učinili još kvalitetnijima i konkurentnijima. U nastojanjima da se takav napredak ostvari, specijalizirana vladina tijela moraju pod svaku cijenu izbjeći pretvaranje u isključive kontrolore cijena.⁶⁸ Takav pristup nametanja teoretskih rješenja i upletanje u

⁶⁶ Mansfield, Edwin, *ibid.*, str. 320.

⁶⁷ Mc Chesney, Fred i Shughart, William, *ibid.*, str. 25.

⁶⁸ Šoljan, Vedran, Diskriminacija u cijenama kao oblik ograničavanja tržišnog natjecanja, *ibid.*, str. 43.

regulaciju tržišta mora s vremenom imati negativne efekte. Osim toga, razdoblje socijalizma, u kojem su kontrole i određivanja cijena bili sastavni dio ekonomske politike, prošlo je. Nakon nekoliko desetljeća ostavilo je za sobom uništene privrede, nekonkurentne i slabe za natjecanje na većim tržištima. Dakle, svim tranzicijskim zemljama potreban je odmak od takve politike i poticanje ulaganja u proizvodnju, kao jedini mogući način da kroz neko vrijeme ti proizvodi mogu ravnopravno sudjelovati na ujedinenom tržištu.

3.3. Moć monopola u diskriminaciji cijena

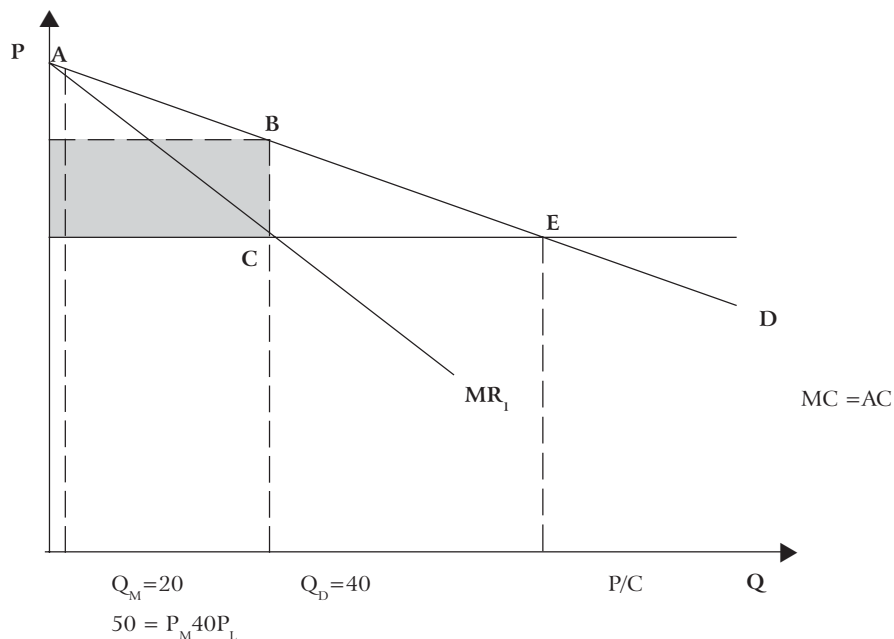
Razvijene privrede vrlo često tendiraju fenomenu postavljanja različitih cijena različitim potrošačima za isti proizvod. Prodaja robe ili usluge jednakih obilježja i kvaliteta različitim potrošačima, po različitoj cijeni u suvremenoj se ekonomskoj misli naziva diskriminacijom cijena. Upravo ta pojava jedna je od najčešćih zlouporaba monopolista na tržištu. To je jedan od najvažnijih postupaka kojim se monopolist razlikuje od idealne konkurencije. Evidentan primjer takve prakse nalazi se u sferi infrastrukturnih monopola koji redovito naplaćuju različitu jediničnu cijenu malim potrošačima (domaćinstvima) i tzv. velikim potrošačima (pravnim osobama) za istu uslugu ili proizvod.

U tom procesu diskriminacija cijena događa se isključivo u transakcijama kod kojih proizvod ne može biti ponovo prodan, odnosno uvjetno rečeno potrošač se njime može jednokratno koristiti.⁶⁹ Privredni subjekti koji su okruženi konkurencijom nemaju mogućnost diskriminacije cijena. Monopolistički pristup obvezno podrazumijeva mogućnost kontroliranja cijena na tržištu. Njihova nastojanja za takvim djelovanjem objašnjavaju se podizanjem profita nekog proizvođača. U najradikalnijim slučajevima, monopolistički subjekt uspijeva odrediti različitu cijenu svakom potrošaču, dakle za n potrošača uspostaviti n cijena. Takva mogućnost naziva se savršenom diskriminacijom cijena, a ponekad i diskriminacijom drugog stupnja, na tržištima koja su daleko od pojma savršene konkurencije.⁷⁰ To je moguće ilustrirati sljedećim grafikonom.

⁶⁹ Definicija prema: Hyman David, *Modern Microeconomics, Analysis and Applications*, Irwin Inc, 1989, str. 395.

⁷⁰ Ako proizvod može biti ponovo prodan i ako je pri tome u vrijeme prvotne prodaje cijena proizvoda bila prihvatljivo niska, često postoji pokušaj ponovne prodaje onome tko je spreman platiti višu cijenu. Što bi se teoretski dogodilo pri takvim pokušajima?

Grafikon 1. Savršena diskriminacija cijena

Radi jednostavnosti primjera, pretpostavit ćemo da na tržištu postoji samo jedan proizvođač X koji se bavi izradom i prodajom aplikativnog softvera. Jasno je da će proizvođač X u takvim okolnostima iskoristiti monopolistički položaj na tržištu s ciljem maksimizacije svog profita. Na grafikonu je na osi X prikazana količina proizvodnje Q u komadima, dok je na osi Y označena jedinična cijena aplikativnog softvera P . Krivulja potražnje označena je slovom D . Iz krivulje potražnje izvedena je krivulja marginalnog prihoda koju smo označili sa MR_1 . Pravac MC jest pravac marginalnih troškova za koje ćemo pretpostaviti da su konstantni zbog pojednostavnjenja primjera.⁷¹ Nadalje, pretpostavit ćemo da

Najvjerojatnije bi se stvorila jedinstvena tržišna cijena zato što bi daljnja prodaja tekla toliko dugo dok više ne bi postojala nikakva razlika između kupovne i daljnje prodajne cijene. Taj trenutak bio bi označen mikroekonomskim ekvilibrijem. Taj pristup vrlo je lako moguće aplicirati na tržište automobila. Navedeno prema: Hyman, David, nav. djelo, str. 395-397.

⁷¹ Marginalni trošak je trošak koji nastaje kada se proizvodnja poveća za ekonomski značajnu veličinu. Ukupni profit definira se kao razlika ukupnih prihoda i ukupnih troškova. U

su marginalni troškovi izrade aplikativnog softvera 40 novčanih jedinica (točka PL). Kad ne bi bilo cjenovne diskriminacije, cijena aplikativnog softvera bila bi 50 novčanih jedinica, što je na grafikonu prikazano točkom PM. Po toj cijeni, dakle cijeni od 50 novčanih jedinica, poduzeće monopolist može prodati 20 softvera godišnje, što je na grafikonu prikazano točkom QM. U takvim okolnostima, prodajom 20 softvera poduzeće X ostvarilo bi ukupni profit od 200 novčanih jedinica godišnje.⁷² Na grafikonu je to prikazano kvadratom PMBCPL. Međutim, budući da je proizvođač X monopolist na tržištu, radi postizanja još većeg profita, ono će detaljnije analizirati krivulju potražnje D.

Rezultat tog istraživanja je spoznaja da bi proizvođač X na tržištu mogao prodati ukupno 40 aplikativnih softvera (točka QD), jasno uz uvjet da cijenu svog proizvoda prilagodi kupovnoj moći svakog pojedinog kupca. Drugim riječima, monopolist će rangirati kupce prema kriteriju njihove kupovne moći, odnosno na one koji su spremni platiti više od 50 i na one koji su spremni platiti manje od 50 novčanih jedinica za aplikativni softver. To znači da će proizvođač softvera krivulju marginalnog prihoda pomaknuti udesno tako da će nova krivulja njegova marginalnog prihoda zapravo biti krivulja potražnje D.⁷³ Prodajom 40 proizvoda, nova krivulja marginalnog prihoda siječe krivulju marginalnog troška u točki E. Točnije, točka E sada je točka u kojoj će monopolist ostvariti maksimalni ukupni profit. Međutim, samo će posljednji, dakle 40. kupac, platiti cijenu od 40 novčanih jedinica, pri čemu se izjednačuju marginalni prihod i marginalni trošak.⁷⁴ Jasno je da monopolist neće prodavati softver za

ovom slučaju ukupni prihod od prodaje 20 softvera iznosi 1.000 novčanih jedinica (50×20), a ukupni trošak iznosi 800 novčanih jedinica (40×20). Njihova razlika je profit koji ostvaruje proizvođač X ($1.000 - 800 = 200$).

⁷² Marginalni trošak može biti progresivan, regresivan ili proporcionalan. Kad je marginalni trošak u progresiji, znači da djeluje zakon opadajućih prinosa, a kad je u regresiji, znači da djeluje zakon rastućih prinosa. Proporcionalni marginalni trošak javlja se pri djelovanju zakona proporcionalnosti. Više o tome vidi: I. Santini, *Troškovi u poslovnom odlučivanju*, HIBIS d.o.o., Zagreb, 1999, str. 43-61.

⁷³ Na grafikonu je to ilustrirano točkom C, u kojoj krivulja marginalnog prihoda (MR) siječe krivulju marginalnih troškova (MC), što znači da su oni u toj točki jednaki. Po definiciji, jednakost marginalnih prihoda i marginalnih troškova za proizvođača softvera znači i ostvarivanje maksimalnog profita.

⁷⁴ Kad su marginalni prihod i marginalni trošak jednaki, tada je marginalni profit jednak nuli.

cijenu manju od 40 novčanih jedinica jer bi tada marginalni prihod bio manji od marginalnog troška.⁷⁵ Svi ostali kupci koji imaju veću kupovnu moć platit će više od 40 novčanih jedinica. Primjerice, kupac koji ima najveću kupovnu moć spreman je platiti za softver 60 novčanih jedinica. Na grafikonu je to prikazano na krivulji potražnje i označeno je točkom A.

Točnije, svi kupci koji su spremni platiti više od 50 novčanih jedinica za softver donose monopolistu dodatni profit koji inače ne bi ostvario da je cijena softvera bila 50 novčanih jedinica. Na grafikonu je to ilustrirano trokutom PMAB. Isto tako, kupci koji imaju manju kupovnu moć i koji su za softver spremni platiti do 50 novčanih jedinica donose monopolistu profit koji on inače ne bi zaradio da je cijena ostala na razini 50 novčanih jedinica. Na grafikonu je to prikazano trokutom BCE.

Dakle, u uvjetima savršene cjenovne diskriminacije krivulja potražnje D za monopolista je krivulja marginalnog prihoda. Točka u kojoj se izjednačuju marginalni prihodi i marginalni troškovi je točka E gdje je cijena posljednjeg prodanog proizvoda jednaka njegovu marginalnom trošku. Stoga je samo posljednji kupac kupio proizvod po cijeni koštanja. Kao rezultat cjenovne diskriminacije, monopolist je uvećao svoj profit označen kvadratom PMBCPL za trokut PMAB i trokut BCE te je ukupni profit monopolista sada kvadrat PLAE.

Međutim, kako u praksi izgledaju takvi slučajevi? Jedan od slikovitijih primjera je onaj o razlici cijena banana između europskih država tijekom 70-ih godina 20. stoljeća. Slučaj se osniva na poznatoj činjenici da je jedan te isti prodavač opskrbljivao bananama većinu europskih država. Međutim, razlika počinje već u trenutku prodaje tih proizvoda veletrgovačkim mrežama pojedine države za daljnju distribuciju unutar njezina nacionalnog tržišta. Svi proizvodi bili su jednake kvalitete i stizali su gotovi uvijek u istu luku, u Rotterdam. Nakon iskrcaja, prodavač banana naplaćivao je različite cijene različitim veletrgovcima, pa je na kraju situacija izgledala tako da je cijena banana oscilirala čak 18% između nekih europskih zemalja. Prodavač je tako postupao s ciljem što veće maksimizacije profita, odnosno zbog elastičnosti cijene potražnje na pojedinim nacionalnim tržištima.⁷⁶

⁷⁵ U takvim uvjetima monopolist bi uvijek ostvarivao gubitak.

⁷⁶ U danom primjeru prodavač je bio United Brands Company, Mansfield, E., *ibid.*, str. 314.

4. ZAKLJUČAK

Antitrustovska politika jedan je od najvažnijih mehanizama suvremenih tržišnih privreda kojim se teži uspostavi tržišta idealne konkurencije. Kao što je poznato, za sada takav mikroekonomski koncept postoji samo kao teoretski ideal koji je u nekim državama bliži, a u nekima dalji od realnosti. To je područje regulacije na kojem već više od stoljeća susrećemo međuzavisne utjecaje prava, odnosno različita zakonska rješenja te problematike i ekonomskih objašnjenja.

Detaljnim prikazom legislativnih rješenja Europske unije s usporednim prikazom hrvatskog primjera vidi se da je uloga zakonodavca od iznimnog značenja.⁷⁷ Pravne norme eksplicitno upućuju na dopušteno ponašanje gospodarskih subjekata, a čini se u praksi još i više usmjeravaju svoj sadržaj prema sankcioniranju zlouporabe položaja monopolista, nevaljanih ugovora i uvjeta poslovanja kao i prema nizu drugih karakterističnih djelovanja. Dakle, cjelovita pravna regulacija sastoji se od pravila kojima zakonodavac nalaže tržišnim sudionicima da izmijene svoje ponašanje.

Ekonomska analiza, dobivena najčešće mikroekonomskim metodama, daje pak iscrpan uvid u sadržaj područja koje pravo regulira. Isto tako bez objašnjenja neke od pojava na tržištu koje dovode do nepravedne tržišne utakmice ne bi bilo moguće adekvatno primijeniti pravnu normu. Objašnjenjem specifičnih efekata koje monopolistički položaj može uzrokovati na tržištu, u poglavlju 3.3. ovog rada, dolazi se do zaključka da su tendencije na početku 21. stoljeća u području primjene antitrustovskih zakona ispravne. Naime, nesaglediv tehnološki napredak, koji dovodi do sveopće globalizacije i munjevitih povećanja tržišta, zahtijeva veću primjenu prirodnih mehanizama tržišta kao glavnih regulatora situacija u kojima se pojavljuje manjak konkurencije.⁷⁸ Konkretno, aktualno je mišljenje, ponajprije u SAD, a čini se da se sve više prihvaća i u Europi, da bi jedini istinski potreban cilj antitrustovskih zakona trebao biti zamjena postojećih pravnih propisa jedinstvenim uvođenjem zabrane onih sporazuma i ugovora kojima se ograničava konkurencija.⁷⁹

⁷⁷ Šoljan, Vedran, *Vladajući položaj na tržištu i njegova zlouporaba u pravu tržišnog natjecanja Europske zajednice*, Zagreb, 2004, str. 519.

⁷⁸ <http://www.internationalcompetitionnetwork.org/>, 24. rujna 2005.

⁷⁹ Posner, Richard, *Antitrust Law: An Economic Prospectus*, University of Chicago Press, 1976, str. 210.

Konačno, dolazi se do spoznaje da je ekonomskoj politici određene države koja ulazi u krug industrijski razvijenih zemalja neminovan proces slabije primjene antitrustovskih zakona, zbog pojave inozemne konkurencije koja postaje najbolji doprinos stvaranju efikasnih tržišta s iznimno velikim brojem privrednih sudionika, bez pojave fenomena kao što je monopol, oligopol i neki drugi slični njima.

Makroekonomski učinci takvih zbivanja u sferi mikroekonomije bit će više nego pozitivni. Idealno funkcioniranje tržišta očitovat će se u snižavanju kamatnih stopa na gospodarske kredite, čime će se još više potaknuti proizvođače na ulaganja u privredni razvoj, stopa inflacije bit će razmjerno stabilna, a nacionalna industrija prilagođena zahtjevima tržišta i time konkurentna u odnosu na ostale subjekte.⁸⁰ Razvoj multinacionalnih kompanija vjerojatno je najučinkovitiji i najmoćniji pokretač promjena, pogotovo na tranzicijskim tržištima, i ekonomska snaga za privredni razvoj u budućnosti čovječanstva.⁸¹ Ta ponajprije financijska premoć zahtijevat će od prava i politike samo blago naznačen okvir svoga djelovanja.

Summary

Helena Morović*

ANTITRUST LEGISLATION AS AN INSTRUMENT OF ECONOMIC POLICY

The problems of antitrust legislation in the countries of the European Union and Croatia are analysed, with special regard to the issues subject to regulation. The analysis starts from the historical development of the right to the protection of market competition in the mentioned region with the presentation of contemporary tendencies and guidelines. From the legal standpoint, Articles 85 and 86 of the Treaty of Rome are specially analysed as bases for all subsequent legislative solutions. A brief outline of the Croatian Market Competition Protection Act gives an overall presentation of solving controversial

⁸⁰ <http://r0.unctad.org/en/subsites/cpolicy/index.htm>, 30. listopada 2005.

⁸¹ <http://www.globalcompetitionforum.org/>, 14. listopada 2005.

* Helena Morović, LL. M., Assistant, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

situations in the market, by which nowadays the possibility of equal participation is constantly being denied to a large number of economic subjects. The macroeconomic background of antitrust policy reveals all the substantive causes of market mechanisms which need regulation. Only by understanding economic developments it is possible to solve the problem of market inequality and improve the conditions of market competition.

Key words: antitrust legislation, the European Union, monopolistic position, price discrimination

Zusammenfassung

Helena Morović**

ANTITRUSTGESETZGEBUNG ALS INSTRUMENT DER WIRTSCHAFTSPOLITIK

Im vorliegenden Artikel wird die Problematik der Antitrustgesetzgebung in den Mitgliedstaaten der EU und Kroatien unter besonderer Berücksichtigung jener Erscheinungen erörtert, die der gesetzlichen Regelung unterliegen. Thematisch wird von der geschichtlichen Entwicklung des Wettbewerbsschutzes in der erwähnten Region ausgegangen, um anschließend auf eine Darlegung gegenwärtiger Entwicklungen und Richtlinien einzugehen. Vom Rechtstandpunkt aus werden die Artikel 85 und 86 des Vertrags von Rom als Ansätze für spätere Gesetzentwürfe analysiert. Die nachfolgende Erläuterung des kroatischen Gesetzes über den Wettbewerbsschutz stellt eine umfassende Übersicht der Lösungsvorschläge für Konfliktsituationen auf dem Markt dar, die die gleichberechtigte Teilnahme einer großen Anzahl von Wirtschaftssubjekten am Marktwettbewerb verhindern. Der makroökonomische Hintergrund der Antitrustpolitik lässt die inhaltlichen Gründe der Marktmechanismen erkennen, die der gesetzlichen Regelung bedürfen. Der ungleichberechtigte Wettbewerb kann nur abgeschafft und die Voraussetzungen des Marktwettbewerbs verbessert werden, wenn die Wirtschaftphänomene in ihren Zusammenhängen erfasst werden.

Schlüsselwörter: Antitrustgesetzgebung, Europäische Union, Monopolstellung, Preisdiskriminierung

** Mag. Helena Morović, Assistentin an der Juristischen Fakultät in Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb